

Zaključak

Mnogima ne blijede sjećanja na strah od zaraze koronavirusom, na prazne crkve tijekom *lockdowna*, na svećenike ili njihove suradnike koji provjeravaju broj vjernika prisutnih na euharistijskim slavljinama, kao i na izbjegavanje pružanja mira tijekom euharistijskih slavlja. I vjernici i svećenici prisjećaju se nemogućnosti slavlja sakramenata ispovijedi, pričesti, svete potvrde, prve pričesti i ženidbe, nemogućnosti davanja bolesničkog pomazanja. I danas mnogi žale što je koronavirus spriječio brojna vjerska događanja 2020. godine, prije svega jer mnogi nisu mogli biti prijateljima i rodbini na smrtnoj postelji, ukopu itd.

O tome koliko je Crkva u takvim novonastalim okolnostima pastoralno, evangelizacijski i katehetski ispunila temeljnu zadaću i poslanje, i danas se čuju oprečni stavovi; od stava da je Crkva slušajući civilnu vlast zaniijekala vlastito poslanje i zadaću i da je prvi put u povijesti dopustila da bude potpuno onemogućena u svome djelovanju, do toga da se Crkva odgovorno ponijela i prema vjernicima i društvu, medicinskoj struci itd. Ova studija svjedoči da je Crkva đakovačko-osječka ispunila temeljno poslanje i zadaću u virtualnom prostoru te je pastoralno i katehetski djelovala koliko su svećenici (župnici) bili spremni i voljni, uz manje ili veće poznavanje sredstava društvenog priopćavanja. Istraživanje pokazuje da je bilo svećenika koji su u potpunosti zanemarili i ignorirali virtualni prostor kao stvarnost i mogućnost za pastoralno i katehetsko djelovanje, do onih koji

su djelomično pa i cjelovitije očitovali i znanje i trud pastoralno i katehetski biti, živjeti i djelovati u virtualnom prostoru.

Rezultati također pokazuju da dio evangelizatora internet i društvene mreže uopće ne koristi u evangeliziranju i pastoralnom djelovanju. Tome su mogući razlozi: nedovoljna formacija i edukacija današnjih evangelizatora, odsutnost sadržaja (predmeta) na crkvenim učilištima koji bi „osposobili” evangelizatore za pastoralno djelovanje koristeći nove tehnologije, zahtjevnost evangeliziranja preko interneta i društvenih mreža, osobna nezainteresiranost, nemogućnost uključivanja i zapošljavanja osposobljenih pastoralnih djelatnika, neupućenost, napose strah od nepoznatog te uočavanje negativnih strana interneta i novih tehnologija.

Slijedom navedenoga rezultati istraživanja sugeriraju Crkvi đakovačko-osječkoj redefiniranje pastoralnih pristupa, načina i metoda djelovanja u virtualnom prostoru. U tom smislu potreban iskorak te crkve ponajprije se mora očitovati u kvalitetnijem strukturiranju Nadbiskupijskog ureda za medijski pastoral, koji bi trebao sustavnije, kvalitetnije i sveobuhvatnije kreirati, ne samo medijsko praćenje i puko informiranje Crkve i društvene javnosti, nego osmišljavati, u suradnji s katehetskim i ostalim uredima, različite evangelizacijske i katehetske sadržaje i na taj način pružati pomoć onim svećenicima koji se nisu snašli u otvaranju svoje župe za virtualni prostor. Budući da je župa uz obitelj temeljna stanica i jezgra života u vjeri, kao koristan zadatak u svakoj župi Đakovačko-osječke nadbiskupije nameće se i potreba osnivanja pododbora za medije u sklopu Odbora Župnog pastoralnog vijeća za naviještanje. Na taj način moguće je s osvjedočenim praktičnim vjernicima, ujedno digitalnim domorocima u digitalnoj kulturi, u župnim zajednicama, hrabrije pristupiti virtualnom prostoru, internetu, te novim jezikom i metodama redovito pastoralno djelovati i „podnositi svu pastoralnu tegobu dana i žegu” (usp. Mt 20,12).

U nastavku se stoga daje nekoliko preporuka o poimanju virtualnog prostora i većoj prisutnosti svećenika s područja Đakovačko-osječke nadbiskupije u virtualnom prostoru, a koje su utemeljene na rezultatima ovoga istraživanja kao i na proučenoj literaturi o crkvenim dokumentima koji se dotiču prisutnosti Crkve u virtualnom prostoru.

a) Izgradnja teologije komunikacije u virtualnom prostoru imperativ je Crkvi đakovačko-osječkoj

Ako Crkva ne želi iznevjeriti svoju temeljnu zadaću, mora biti sudionik i graditelj nove teologije komunikacije u virtualnom prostoru i digitalnoj kulturi. Internet je „forum” koji se treba oboruzati Kristovim evanđeljem, a hoće li biti tako, ovisi o svim kršćanima.¹ Crkvi je stoga upućen poziv da sigurno i bez straha prijeđe „novi prag” i uđe u novu kulturu s realizmom i povjerenjem, jer internet je sredstvo koje mora voditi osobnom susretu, stvarnom svijetu kršćanske zajednice u kojem se obavljaju liturgijski i sakramentalni čini Crkve te stječu oblici osobnog iskustva s Bogom.

Teologija sredstava društvenog priopćavanja podrazumijeva dva različita vidika: narav i upotrebu sredstava. Ona je dio teologije zemaljskih realnosti ili točnije, teologije kulturnih realnosti. Internet i druga sredstva proizvod su ljudske inteligencije i omogućavaju razvoj čovjekova komuniciranja. Ako su naravne vrednote, zaslužuju pozitivno teološko vrednovanje, jer su dio stvarnosti darovane čovjeku da je preobražava i postavi u službu ljudske povijesti. Ulazeći u teološku nakanu prvotnog stvaranja, njihovo teološko vrednovanje ovisi o pravilnoj čovjekovoj upotrebi. Ta sredstva iz teološke perspektive moraju biti u službi čovjeka i u skladu s planom povijesti spasenja. U tom slučaju to su: „moćna sredstva povezivanja, komuniciranja i zajedništva među svim ljudima u istini, pravdi i solidarnosti, poštujući dostojanstvo svakog čovjeka. Ona su izvanredno moćna sredstva kojima se Crkva može i treba koristiti u provedbi misije evangeliziranja.”²

Crkva može i treba postati kreator digitalne kulture ako predloži modele i vrijednosti te pruži normative za prosudbu vrednota i vrijednosti od opsjena i zabluda. U stvaranju suvremenih pastoralnih programa mora se voditi briga o tome kako ljude iz virtualnog svijeta dovesti do zajednice vjernika, zatim kako ih evangelizacijom i katehezom dovesti do osobne vjere i zauzetosti u kršćanskom i vjerničkom rastu i sazrijevanju.

Isto tako, Crkva se, uz proučavanje, istraživanje, pastoralno planiranje i programiranje u pogledu korištenja interneta, mora uključiti u izradu jedne antropologije i teologije komunikacije koja se posebno odnosi na

---

¹ Ivan Pavao II., Poruka pape Ivana Pavla II. za 36. Svjetski dan društvenih obavijesnih sredstava 12. svibnja 2002. od 24. siječnja 2002, br. 5-6. u: Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva, *Crkveni dokumenti o internetu*, 61-63.

² DZSDP, 32.

internet. Ta izgradnja mora se temeljiti na svijesti kako virtualna stvarnost ne može zamijeniti Kristovu prisutnost u euharistiji, sakramentalnu stvarnost ostalih sakramenata, sudioništvo u bogoslužju u krilu stvarne vjerničke zajednice, vjersko iskustvo koje je moguće doživjeti zahvaljujući milosti Božjoj u interakciji s ostalim vjernicima. No, korisna je i nadopuna svećenicima u približavanju vjernicima, osobito u kriznim društvenim situacijama, kao što je to bilo tijekom proglašene pandemije bolesti COVID-19.

Teologiju komunikacije na internetu moguće je izgrađivati jedino uz kreativan angažman osoba u Crkvi na svim razinama i uz njihovu odgovornost u poslanju. Pritom je dijalog sa svijetom prvi korak: „Izravan pristup informacijama omogućuje Crkvi da produbi svoj dijalog sa suvremenim svijetom. Crkva može još brže prenositi svijetu svoje vjerovanje i objasniti razloge svog stajališta prema svakom problemu i događaju. Može jasnije čuti glas javnog mišljenja i ući u trajni dijalog sa svijetom koji je okružuje, uključujući se tako izravno u zajedničko traženje rješenja na brojna žurna pitanja čovječanstva.”³

Dijalog uključuje i razumijevanje virtualnog svijeta; ponajprije ga trebaju razumjeti crkveni poglavari, pastoralni djelatnici, svećenici, đakoni, redovnici, redovnice, odgojitelji, vjeroučitelji, katehete i katehistice, ali također roditelji i odgojitelji mladih i djece. Dijalogom se u virtualnom svijetu stvaraju novi odnosi, novi prostori i mjesta za evangelizaciju, nove mogućnosti iznošenja i prenošenja istina vjere i evanđelja. Kako bi se ostvarivao kvalitetan dijalog u takvu prostoru, pastiri su pozvani u povjerenim im zajednicama poticati na pokretanje npr. katoličkih mrežnih stranica, profila na Facebooku i slično te ih pratiti, objedinjavati i usmjeravati da bi sadržajem i pristupom bile u službi radosne vijesti. Sva digitalna mjesta i sredstva koja su katolici pozvani stvarati trebaju pritom njegovati tzv. „internetske kršćanske kreposti”. Krepost *mudrosti*, kako bi se jasno uočile implikacije – potencijalno dobro i zlo; krepost *pravедности*, kako bi se uklonio *digital divide*; krepost *jakosti i hrabrosti*, kako bi se bilo na strani istine nasuprot vjerskom i moralnom relativizmu; krepost *velikodušnosti* te *umjerenosti*, kako bi se sredstva društvenog priopćavanja koristilo mudro i isključivo za dobro.⁴ Na taj način i takvim pristupom, stavom i djelovanjem lagano, ali i sigurno utječe se na izgradnju i vrednovanje čovjeka i

³ CH, 10.

⁴ Usp. CH, 12.

njegova dostojanstva, odnosno na izgradnju nove antropologije i teologije komunikacije.

Budući da uvođenje digitalnih medija u svakodnevni život utječe i na samu bit suvremenog čovjeka te je uz njihovu pomoć stvorena (i stvara se) nova mentalna struktura čovjeka, nov način čovjekova shvaćanja, komuniciranja i postojanja u svijetu, Crkva je pozvana i prepoznati i analizirati današnjeg čovjeka, koji je: „više čovjek slike nego logike, više senzitivniji nego racionalan, više intuitivniji nego čovjek razgovora, više osoba trenutka nego procesa, više informiran nego komunikativan”,⁵ nudeći pritom vlastite poglede, shvaćanje i načela.

Homo communicans je odvojio prošlost, sadašnjost i budućnost da bi se usredotočio na vrijednost sadašnjosti, živi u neprestanoj promjeni i prilagodbi s naglašenim osjećajem nesigurnosti i prolaznosti. Na smrt, bolest i patnju gleda kao na incidente koji pogađaju uvijek druge, živi ovozemaljski život kao da on nikada neće završiti, gubi i zaboravlja doprinose tradicije. Zbog mnogo informacija, ne temelji život na osobnom razmišljanju, razvija pripadnost samo ovome svijetu, neprestano se prilagođava jedino onome što ga okružuje, gdje informacija i zabava postaju sredstvo za bijeg. Dok se ljudi vrlo jednostavno međusobno povezuju, nadilazeći vrijeme i prostor, *Homo communicans* je istovremeno osiromašen kao osobnost u osobnom identitetu. Imaginarno je realnije od realnoga, umjetno naravnije od naravnoga, neizravno bliže izravnome, površno sadržajnije od bitnoga.⁶ Stoga je zadatak Crkve interpretirati te pritom kroz jezik, slike, simbole i obrede usmjeriti strukture ljudskoga života na duhovnu narav i bit čovjekova postojanja, jer kršćanstvo osobu definira činjenicom da ona ne živi samo od odnosa s čistim datostima osjetilnog i tjelesnog svijeta.

Teologija komunikacije putem interneta mora počivati i na određenoj neovisnosti i slobodi u odnosu prema svijetu utopljenom u internet. Dostojanstvo osobe nije moguće graditi samo na unutarsvjetovnom odnosu i njegovoj komunikaciji, ono mora odražavati kršćansko shvaćanje i tumačenje ljudskog života, odnosno volju Božju kao vrhunski izraz dobra i ostvarenog života. Kršćani su stoga pozvani imati udjela u svakom stvaralačkom Božjem djelu, promicati svako djelo, tehniku, društveni oblik komuniciranja koji pomaže čovjeku bolje i lakše ostvariti osobnu egzistenciju.

---

⁵ DZSDP, 10.

⁶ DZSDP, 13.

Teologija komunikacija prvotno je, dakle, duhovni fenomen koji se temelji na odgovornosti i slobodi, napose na vjernosti osobi i osobama preko kojih i s kojima razvijamo vlastiti identitet. Stoga, kada se u budućnosti na svim razinama budu označile granice selektivnog pristupa internetu ili kada se budu označile granice između iluzije, moći, manipulacije, zloupotrebe, fikcije i realnosti, laži i istine, iz perspektive dostojanstva osobe, a time i teologije komunikacije, imperativ komuniciranja na internetu postat će osobnost koja ima pravo na zaštitu, istinu, samoodređenje i samoostvarenje. Etičnost i moralnost na internetu moraju imati trajnu vrijednost jer samo vjerodostojna informacija pruža polazište svakoj egzistenciji i teološkom govoru.

Evangelizacija internetom jedna je od temeljnih teoloških postavki nove teologije komunikacija. U tom kontekstu znakovita su promišljanja pape Ivana Pavla II. da sva sredstva društvenog priopćavanja, a posebno internet, mnogostruko pridonose duhovnom obogaćivanju. Od naviještanja Gospodina preko proizvoda koji svraćaju pozornost na istinske čovjekove potrebe, osobito potrebe onih najslabijih, nesposobnih i potisnutih na rub društva, do otvorenoga govora o Isusu raspetome i uskrsnome, o njegovoj pobjedi nad grijehom i nad smrću: „Za svjedočenje Krista nužno je susresti ga osobno i gajiti taj odnos s Njim po molitvi, euharistiji i sakramentu pomirenja, čitanju i meditiranju riječi Božje, proučavanju kršćanskoga nauka, služenju drugima. Naviještati Krista nije samo dužnost, nego i povlastica. Hod vjernika prema trećem tisućljeću nipošto ne osjeća umor, koji bi mogao prouzročiti teret što ga dvije tisuće godina povijesti nose sa sobom. Kršćani se osjećaju osnaženi zato što su svjesni da donose svijetu istinsku svjetlost, Gospodina Isusa Krista. Naviještajući Isusa Nazarećanina, pravoga Boga i savršenoga Čovjeka, Crkva daje svakom čovjeku mogućnost da bude ‚pobožanstvenjen‘ i da tako postane više čovjek.”⁷

Navještaj putem interneta daje glas samome Kristu, s jasnoćom i radošću, vjerom, nadom i ljubavlju. On je životno egzistencijsko i teološko obogaćenje nove komunikacije. Za mnoge će se najuspješnija evangelizacija dogoditi ako se današnji kršćani ne promatraju kao puki objekt pastirske brige Crkve, nego kao aktivni subjekti, protagonisti evangelizacije i graditelji društvene obnove koji se, svjedočeći Krista svojim suvremenicima u svim

⁷ *Naviještati Krista u društvenim obavijesnim sredstvima u zoru novog tisućljeća*. Poruka za 34. Svjetski dan sredstava društvenog priopćavanja 2000. <https://ika.hkm.hr/novosti/navijestati-krista-u-drustvenim-obavijesnim-sredstvima-u-zoru-novoga-tisucljeca/> (14. 12. 2023.)

životnim usmjerenjima, istodobno zauzimaju za izgradnju boljega svijeta.⁸ Stoga je pred pastirima Crkve đakovačko-osječke, uz suradnju i koordinaciju središnjeg pastoralnog i katehetskog ureda i svih ureda i povjerenstava u sklopu Pastoralnog centra, uz suradnju svih svećenika i vjeroučitelja, da predlože modele, vrijednosti, napose normative za prosudbu vrednota i vrijednosti u virtualnom prostoru. Pritom se počinje od kreiranja novih izričaja i izraza razumljivih čovjeku digitalne kulture do osmišljavanja redovitih katehetskih ponuda i sadržaja.

b) Osnaživanje djelovanja nad/biskupijskih i dekanatskih ureda za medijski pastoral

U pastoralnom djelovanju mjerodavno vrednovati rezultate znači upoznati i promatrati cjelokupan kontekst u kojemu se ono događa. Upravo kontekstualizacija znači gledati stvarnost s oba oka, a ne parcijalno stvarati percepciju. U tom smislu potrebno je spomenuti kako je papa Franjo pozvao sve članove Crkve da putem interneta i društvenih mreža stvaraju „mreže angažiranih evangelizatora”, odnosno da ucjepljuju *kerigmu* pristupom, jezikom, stilom, načinom i metodama koji su današnjim kršćanima bliski i dobro poznati. Rezultati ovoga istraživanja sugeriraju potrebu sustavnijeg pristupa struktura i ureda zaduženih za informiranje, kreiranje i prenošenje virtualnih duhovnih sadržaja, od e-kateheza, videosnimki molitava, klanjanja, propovijedi do videosnimaka katehetskog sadržaja. Druga je zadaća da Odjel za medijski pastoral u župama nad/biskupije treba poticati i podupirati vjersko i religiozno stvaralaštvo na internetu i u ostalim sredstvima društvenog priopćavanja, zatim poticati sve vjernike i svećenike na korištenje medija, osobito interneta, u međusobnom unutarbiskupijskom i međubiskupijskom povezivanju, u komunikaciji između različitih biskupijskih tijela i ustanova na svim razinama, napose u različitim oblicima naviještanja radosne vijesti te u cjelokupnom evangelizacijskom radu i poslanju.⁹ Zbog toga je sinodski dokument „Ti si Krist za nas i za sve ljude” obvezao na informatizaciju svih župnih ureda, na elektroničko opismenjavanje svih pastoralnih djelatnika, nabavu računala radi prikladnog elektroničkog komuniciranja, nabavu ostalih tehničkih pomagala korisnih za pastoralni rad, evangelizaciju i katehizaciju, općenito na međusobno povezivanje čitave

---

⁸ Usp. Ivan Pavao II., ChL, br. 46.

⁹ TSKZNIZSLj, 240.

nadbiskupijske zajednice.¹⁰ No, rezultati ovoga istraživanja pokazuju kako su se očito pojavile određene poteškoće u ostvarenju sinodskih zaključaka na području medijskog pastoralala.

I završni dokument Biskupske sinode o mladima istaknuo je potrebu da se osnuju uredi za digitalnu kulturu i evangelizaciju unutar crkvenih struktura koji bi imali zadatak promicati crkveno djelovanje uz pomoć mladih, koji su i sami dio te kulture. Uredi bi bili u službi razmjena i širenja kvalitetnih evangelizacijskih i formacijskih sadržaja, prepoznatljivih ne samo vjernicima, nego i nevjernicima. Sinoda je poticala osnivanje takvih ureda ne samo na razini biskupskih konferencija, nadbiskupija i biskupija, nego i ureda na dekanatskoj, međužupnoj i župnoj razini. Uz pomoć evangeliziranih kršćana vjernika laika i mladih koji su dio digitalne kulture, zadaća tih ureda je promicati cjelokupno crkveno djelovanje i širiti evangelizacijske i formacijske sadržaje, promicati opće dobro, brinuti se za socijalno najugroženije, prepoznavati i ukazivati na lažne vijesti u Crkvi i o Crkvi, upozoravati na negativnosti u društvu, posebice pomoći u zaštiti maloljetnika od negativnih internetskih pojava.¹¹ Takvi uredi zasigurno će imati uspjeha ako cjelovitije educiraju vjernike laike, napose mlade o internetu i društvenim mrežama. Njihova cjelovita formacija zahtijeva integrativan pristup te u središtu sadržava susret ljudskog i božanskog, a posebice se mora očitovati u odgoju za istinu u duhu evanđelja, u iščitavanju svijeta u svjetlu evanđelja, odgoju za korektnost, integraciju i cjelovitost, u učenju iz iskustva, odgoju koji je nadahnut mjerodavnim svjedočanstvom svjedoka u vjeri.¹² No, i u ovome aspektu približavanja Crkve virtualnom prostoru rezultati ove studije pokazuju da očito postoje poteškoće u njihovoj provedbi. Time ujedno pokazuju da bi se Ured za medijski pastoral, središnji koordinacijski pastoralni ured, sa svim pripadajućim uredima i povjerenstvima, napose Katehetski ured, u pastoralnom i katehetskom smislu trebalo više angažirati u pružanju pomoći svećenicima i župnicima u katehezi i pastoralu u virtualnom prostoru.

¹⁰ Usp. TSKZNIZSLj, 241-247.

¹¹ Usp. <http://www.synod.va/content/synod2018/en/fede-discernimento-vocazione/final-document-of-the-synod-of-bishops-on-young-people--faith-an.html>, br. 148 (Pristupljeno: 30. 9. 2023.)

¹² Usp. V. B. Mandarić, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, 2000., 164-169; Za dodatne informacije vidjeti i u: V. B. Mandarić, *Mladi – integrirani i(li) marginalizirani*, Zagreb, 2009.

c) Osnivanje pododbora za medije u Odboru Župnog pastoralnog vijeća za naviještanje

Prema Izjavama i odlukama Druge sinode Đakovačke i Srijemske biskupije „Ti si Krist za nas i za sve ljude” pastoralno djelovanje u virtualnom prostoru župnicima je važna zadaća te se navodi sljedeće: „Župa je pozvana u okviru župnog pastoralnog vijeća promišljati o stanju i važnosti vjerskih medija te donositi konkretne odluke za svoju sredinu. Posebnu pozornost treba posvetiti formaciji suradnika za rad u sredstvima društvenoga priopćavanja. Župa neka jednom svom članu povjeri ulogu kontakt-osobe sa sredstvima društvenog priopćavanja, kako crkvenim tako i svjetovnim. Važan oblik rada u župnoj zajednici neka bude trajan medijski odgoj vjernika.”¹³

Budući da župna zajednica ima nezamjenjivu evangelizacijsku i pastoralnu ulogu u virtualnom prostoru na župnoj razini, Župno pastoralno vijeće sa župnikom na čelu mora preuzeti upoznavanje i poznavanje osnovne medijske pismenosti te preko interneta omogućiti evangelizacijske i katehetske sadržaje. Uz odbore za naviještanje, liturgijsku i karitativnu djelatnost Župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji svrhovito bi bilo, što pokazuju i rezultati ovoga istraživanja, osnovati i pododbore Župnog pastoralnog vijeća za medije u sklopu Odbora za naviještanje Župnog pastoralnog vijeća.¹⁴ Uloga pododbora toga vijeća za medije bila bi promicati, posredovati i realizirati pastoralne aktivnosti na području pastoralne medija; odgajati za medijsku pismenost; pružati istinite i pravodobne informacije iz života župne zajednice; širiti pozitivna iskustva unutar župne zajednice; pratiti događaje na području medija, interneta i društvenih mreža; informirati župljane o vjerskim temama na radiju, televiziji, internetu i društvenim mrežama; pružati i osmišljavati katehetske sadržaje na internetu; promicati župne susrete i organizirati određene forume, susrete, tribine, radionice za sve dobne skupine vjernika o internetu i društvenim medijima kao dijelu suvremenog pastoralne i kateheze;¹⁵ osnaživati pastoralne braka i obitelji u svim njezinim dimenzijama; njegovati i razvijati pastore

---

¹³ TSKZNIZSLj, 239.

¹⁴ Usp. S. Šota, Analiza i kritički osvrt na župna pastoralna vijeća i njihove odbore u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, u: *Obnovljeni život; časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 71(2016)1, 85-100.

¹⁵ Usp. DZSDP, br. 40.

sakramenata; promicati kulturu života i socijalnog dijaloga; izvještavati o radu pododбора Župnog pastoralnog vijeća za medije; pratiti rad Župnog pastoralnog i Župnog ekonomskog vijeća. Nova struktura ne bi smjela biti struktura radi strukture, *pro forma* struktura, nego struktura koja je potrebna svakoj župnoj zajednici, jer virtualni prostor je dio suvremenog ne samo čovjeka, društva i kulture, nego i suvremenog pastora i kateheze. Papa Franjo o tome je govorio na način da je pozvao cijelu Crkvu na empatijsko slušanje, gledanje i upoznavanje svakog čovjeka s vrlo jednostavnim, ali po svojoj naravi zahtjevnim vrednotama. Te su vrednote ujedno sadržaj pastoralnog djelovanja i u virtualnom prostoru: s kreativnošću, poniznošću, strpljenjem te spremnosti na razumijevanje, napor i trud u davanju odgovora na različite načine. Empatijski pristup, život i rad u virtualnom prostoru provodi se, dakle, s unutarnjom harmonijom i poslušnošću Duha. To je način na koji se sam Bog odnosi prema svom narodu. Biti, slušati i djelovati s empatijom u virtualnom prostoru moguće je ako pastiri osobnim pristupom omogućavaju osjećaj prihvaćenosti, žele osluhnuti raznolikosti vjerničkog rasta i sazrijevanja, nastoje upoznati oblike religioznog iskustva te susretati obiteljske strukture i ukazivati na njezinu važnost za prijenos vjere u digitalnoj kulturi.

O tome je govorio i kardinal M. Martini istaknuvši da Pedeseticu vidi kao uprizorenje saveza i dijaloga Boga i čovjeka, a evanđelje Duhova kao evanđelje komuniciranja i zajedništva, zbog čega se i čitava Objava treba promatrati kao komunikacija Boga i čovjeka.¹⁶ Evanđeoska poruka zahtijeva stoga inkulturaciju i u digitalnoj kulturi, koja se može temeljito ostvarivati ako je poruka izložena u svojoj cjelovitosti, s vlastitom ljestvicom istina, vrednota, s jezikom, pristupom, načinom i metodama razumljivim čovjeku digitalne kulture i virtualnoga prostora. Snaga evanđelja evangelizacijom ulazi u srce kulture i kulturâ ako nije ukrasni čin kulture, nego životna snaga koja utječe na temeljna čovjekova opredjeljenja. Evangelizacija suvremenog svijeta uronjenog u virtualni prostor odredit će se samo započinjući od ponovnog otkrivanja osobnog, društvenog i kulturnog identiteta kršćana.

Koliko je Crkva bila (ne)uspješna tijekom pandemije bolesti COVID-19 pokazuje primjer Crkve đakovačko-osječke. Rezultati ovoga istraži-

¹⁶ DZSDP, br. 25.

vanja pokazuju da pastoralno i katehetsko djelovanje u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji u virtualnom prostoru i digitalnoj kulturi mora promijeniti dosadašnje lice i naličje. To djelovanje mora na svim razinama, napose nadbiskupijskoj i župnoj, biti sustavnije, kvalitetnije, sveobuhvatnije, cjelovitije, sadržajnije, s manje pukog informiranja, a više evanđeoskog *humusa* koji duboko mijenja, obraća, preobražava, preporuča digitaliziranog čovjeka, napose naviješta, promiče i svjedoči neiscrpivost i transcendentnost evanđelja.

Kakvoća zemlje ili terena u digitalnoj kulturi i virtualnom prostoru različita je i raznovrsna. Zbog toga pastoralni i katehetski pristupi u virtualnom prostoru moraju uvijek biti autentični, osobni, kreativni i preobražavajući poput kvasca. Pastiri, svećenici (župnici) trebaju biti raspoloživi, spremni i educirani „lomiti Riječ života” u virtualnom prostoru, biti osvjeđeni Gospodinovim stilom i načinom djelovanja. I virtualni prostor i digitalna kultura su *kronos* u kojem se suvremeni postmoderni čovjek rađa, živi, uči, radi, ostvaruje, vjeruje, nada i ljubi. Stoga on jest, mora postati i biti istinski *kairos* za navještaj evanđelja, Trojedinog Boga, Krista raspetoga i uskrsnuloga. Virtualni prostor nije znak vremena, on je konkretno vrijeme u kojem živi, radi i (ne)ostvaruje se Opća, mjesna Crkva i svaka župna zajednica.

Premda župnicima Đakovačko-osječke nadbiskupije koji služe različitim zajednicama ne nedostaje pastoralnih poteškoća, unutaršnjeg i fizičkog umora, razočaranosti u naširoko sekulariziranog čovjeka uronjenog u virtualni prostor, koji želi i svećenika uvući u vlastite kategorije razmišljanja, lišavajući ga njegove temeljne otajstveno sakramentalne dimenzije, svećenicima je nužno u njihovu nezamjenjivom poslanju zauzeti se i za djelovanje u virtualnom prostoru te u njemu nastojati stvarati istinski i stvarni odnos s vjernicima, kao i odnos vjernika s Kristom i njegovom Crkvom.